

FOLYÓIRAT SZEMLE

GRAGGER ROBERT EMLÉKEZETE.

Az *Ungarische Jahrbücher* idei első számát kiváló alapítója, a korán elhunyt *Gragger Robert* emlékének szentelte. A vezető helyen *C. H. Becker*nek a berlini egyetem régi aulájában tartott gyönyörű emlékbeszédét olvassuk, mely méltóképen határozza meg *Gragger* életének főmunkáját.

Az a feladat, melyet *Gragger* mint a berlini egyetem első magyar nyelvi és irodalmi professzora magára vállalt, több mint egy tudomány szak ügye. *Gragger* elsősorban tudós volt ugyan, de nagy tanultsága kevésbé támogatta volna nagy feladata végrehajtásában, ha tisztán magyar vagy tisztán német lett volna. *Gragger* lényének sajátossága abban rejlett, hogy benne a magyar és német vér vegyítetlenül forrt egymás mellett, hogy ő magyar és német kettősségében mindkét életminőséget teljes mértékben átértette, kifejezésre juttatta és bíráló szemmel nézte. Felvidéki származású lévén a hagyományok és a vér szerint magában hordta kevert származásának minden előnyét és hátrányát. Szenvedélyesen szerette magyar hazáját szépséges vidékeivel, ezeréves történetével, erős nemzeti öntudatával s egész lelkével csüggött Németországon, a német nyelven és irodalmon, büszke volt a német tudomány eredményeire, német állampolgárságára. Így két nemzet közt állva igazán hivatva volt az összekötő kapocs, a közvetítő szerepére, a kölcsönös tisztelet és megértés előmozdítására egy távoli magasabb európaiság nevében. Szülőhazájától elszakadva, lelke mélyén a hazátlanság érzetével tudományos és kultúrpoli-

tikai tevékenységben élte ki életét. A magyar és német kultúra szellemi kapcsolatának megteremtését tudományos feladatnak tekintette. A nyitrai római katolikus gimnáziumot elvégeztén, a híres budapesti Eötvös-kollégium tagja lett, hol *Gombocz Zoltán* és *Horváth János* voltak a tanárai. Ők az egyetem tanáraival karöltve tovább fejlesztették a gimnáziumtól a lelkébe vetett csirát. Egyetemi tanárai közül legnagyobb hatással voltak reá *Heinrich Gusztáv*, a magyar germanisztika atyja, *Katona Lajos* a kiváló folklorista és összehasonlító irodalomtörténész, *Beöthy Zsolt* a kálvinista magyar tudós pompás típusa és *Riedl Frigyes*, *Gragger* személyes eszményképe nevelői és tudományos téren egyaránt. A budapesti egyetemen nyert ösztönzést és megtermékenyülést az összehasonlító irodalomtörténethez való hajlama, az exakt módszert Berlinben *Schmidt Erich*től és *Roethe Gusztáv*-tól sajátította el. Irodalmi tevékenysége 1907-ben, 20 éves korában kezdődik. Ekkor írt a párisi *La Presse*-ben a magyar irodalomról és konstantinápolyi úti emlékeiről. Működése első korszakának legjelentősebb alkotása: *Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn von Maria Theresia bis zur Gegenwart* (Bécs, 1914), mely a magyar-német szellemi kapcsolatok történetére számos új adatot tartalmaz. A magyar nyelvtudományának nagy szolgálatot tett az *Omagyar Máriasisralom* (Eine altungarische Marienklage, 1923), e rendkívüli becsű magyar nyelvemlék közzétételével. Szorgalmasan nyomozta a közép-európai országok gyűjteményeiben és könyvtáraiban a magyar

szellem, a magyar befolyás nyomait. Egész sereg apró munkája, kritikája és kiadatlan anyaga tanuskodik e munkáról. E munkásságának eredménye: *Preussen, Weimar und die Ungarische Königskrone* (1923) című tartalmas műve, mely a magyar és németországi történelmi kapcsolatokra nézve igen jelentős és tanulságos adalék.

De ép oly jelentős Graggernek szervező, kultúrpolitikai propaganda tevékenysége, melyet 1916-tól kezdve fejtett ki Berlinben. Ez év augusztus 18-án nevezték ki a berlini egyetemen a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanárává s tanszéke mellé szerény keretek között egy magyar szemináriumot is szerveztek. A dolgnak olyan színe volt, mintha Berlinben politikai okokból a háborús lelkesedés hevében egy fölösleges tanszéket szerettek volna, valójában pedig egy politikai alkalom jött kapóra, hogy életre keltsenek egy tudományos szükségletet. Gragger a rábizott keveset kitűnően kamatoztatta. A kisdéd szemináriumból csakhamar intézet fejlődött, melynek fenntartására egy barátok társasága létesült. Gragger az intézetnek ajándékozta több ezer kötetnyi magánkönyvtárát s idővel annyira fejlesztette, hogy halála után az intézet könyvtára 23,000 kötetet számlált (120 folyóirattal, 15 ujsággal). Az államtól csakhamar lektort és asszisztent, a barátok társaságától egyéb segédereket kapott. Az intézetben hatalmas tevékenység indult meg. A rendes előadások és gyakorlatok mellett a tudományos eredmények közzététele is megindul: 1919-től az *Ungarische Bibliothek* hármas sorozata, 1921-től az *Ungarische Jahrbücher*nek évenkénti négy terjedelmes füzetet. Mint lelkes magyar, kötelességének érezte, hogy a magyar szellem virágait, a magyar történelem főmozzanatait, a régi és új magyar állam lényegét Németországgal megismertesse előadásaiban és kiadványaiban. A háromkötetes *Bibliographia Hungarica*-ben megalkotta a Ma-

gyarországra vonatkozó idegen nyelvű munkák bibliográfiáját. Tervezett egy realexikont a magyar kultúráról, egy nagy magyar-német szótárt, népköltészet kiadványt stb. Kiadás előtt áll *Altungarische Erzählungen* című anthológiája. Röviddel halála előtt jelent meg *Ungarische Balladen* című munkája, mely bizonyos tekintetben Gragger tudományos életművének a koronája. Széles körök innen ismerték meg először a magyar balladát s vele a magyar léleknek egy fontos részét. Bevezetésében rámutat a magyar ballada helyére a világirodalom keretében. A népballadáról a műballadára térve Arany Jánost mutatja be, ki a népdal termézetes szépségét finom érzékkel oltotta be nagy tanulmánnyal és költői lángelmével megalkotott balladaköltészetébe. Csodálkozva áll meg az ember ekkora munkásság előtt, melyre a 39 éves férfi halála előtt visszatekinthetett. Elismerésben sem volt hiány. 1921. január 22-én a berlini egyetem rendes tanárává nevezték ki, a pécsi egyetem pedig tiszteletbeli rendes tanárává választotta érdemei elismeréséül. Gróf Klebelsberg Kuno magyar kultuszminiszter támogatásával megszervezi a *Collegium Hungaricum Berolinense* internátusát érettebb egyetemi hallgatók és ifjabb kutatók számára, kik a berlini főiskolákon és kutató intézetekben dolgozni akarnak. Az internátus céljaira a magyar kormány költségén palotát vásárolt az egyetem közelében. Egy másik palotát pedig a szomszédságban a magyar intézet számára a porosz kormánytól kapott meg. Sikereiben nagy része volt egyénisége varázsának, magas műveltségének, a legkülönbözőbb körökben való társadalmi otthonosságának, sajátos értékű emberi jellemének.

A Gragger Róbert arcképével díszített füzet Becker szép emlékbeszédén kívül magában foglalja még Gragger rövid életrajzát és műveinek bibliográfiáját.
Csúry B.

BUDAPESTI SZEMLE, 1926. május. Tartalmából kiemeljük: *Báró Wlassics Gyula*: A kisebbségi jogvédelem és a nemzetek szövetsége. — *Papp Ferenc*: Gyulai költészetének értékei. — *Csorba Ferenc*: Az emberi fajok kérdések. — *Voinovich Géza*: A virrasztók. (Elbeszélés.) — *Vargha Gyula*: Kézai Simon mester. (Költemény.) — A kritikai rovatban *Arday Pál* ismerteti *Lukinich Imre*: A szatmári béke története és okirattára c. művét.

1926. június. *Berzeviczy Albert*: Gyulai Pál emléke. — *Ferenczi Zoltán*: Deák egy ismeretlen felirata. — *Kenedy Géza*: Háború és népszaporodás. — *Bartóky József*: A temetőig együtt megyünk. — A színházi szemlében *vg.* bírálja többek közt *Herczeg Ferenc*: A híd és Majomszínház c. darabjait.

1926. július. *Br. Wlassics Gyula*: A magyar államnyelv. — *Zelovich Kornél*: A Magyar Tud. Akadémia hatása a technikai tudományok fejlődésére. — *Kornis Gyula*: A magyar kultúrpolitika száz évvel ezelőtt. — *Horváth Jenő*: Széchenyi első angol útja.

1926. aug. *Bartók György*: Széchenyi és Fichte. — *Zeis István*: Az entente jövője és a franciák. A kritikai rovatban *Nagy Miklós* ismerteti *Takáts Sándor* új könyvét: Magyar nagyszonyok. — r. r. bírálja *Erdős Renének Báró Herzfeld Clarissz* c. regényét.

Cs. B.

EGYETEMES PHILOLOGIAI KÖZLÖNY. Alapították: *P. Theurewk Emil* és *Heinrich Gusztáv*. A M. T. Akadémia támogatásával és a budapesti Philologiai Társaság megbízásából szerkesztik: *Kerényi Károly* és *Koszó János*. Budapest, 1926. I. évf. I—III. füz.

Az ötvenedik évfolyamába lépő E. Ph. Közlöny együttes I—III. száma *G. Némethy sexagenario sacrum*, a hatvanéves nagy, Európaszerte ismert és becsült filológusnak, Philologorum Hungariae princeps-nek, Némethy Gézának van szentelve.

Némethy egy ideig a kolozsvári egyetemnek volt tanára, most a budapesti tudomány egyetemen tanít, de latinul, németül, magyarul írt tudományos műveivel a legnagyobb klasszika-filológusok között foglal helyet már régóta. A másik nagy filológus, az immár 70 éves *Csengery János* nyitja meg a füzetet Sapphóból készült művészi fordításaival. — *R. V.* (Vári Rudolf) latin nyelvű értekezésében a görög epikusokhoz közöl néhány megjegyzést. — *Hornyánszky Gyula*: *Szövegkritikai tanulmányok*. Diodoros egy helyéhez és Aristoteles két helyéhez közöl szellemes javításokat. — *Vindiciae Laoniceae ab Eugenio Darkó conscriptae*. Laonikos Chalkondyles műveit nemrég adta ki Darkó Jenő, a M. T. Akadémia költségén. Emendatióit a II. kötetben fogja megvilágítani, míg ez megjelenik, ez értekezésben Laonikos előadásáról szól, bebizonyítva, hogy az író homályosságai és a szokottól elütő szói és szóalakjai abból magyarázandók, hogy nem szerette az attikai írók nyelvét és inkább követte Herodotot és a köznyelvet. — *Husztai József*: *Hippokratészi hagyomány nyomai Ovidiusnál*. Ovidius az *Ars am.*-ban 50 disztikonban a női arc szépségéről ad recepteket. Ezek forrása a *Corpus Hippocraticum* és érdekes kultúrtörténeti adat, hogy a kozmetika tudománya Hippokratéstól Ovidiusig, tehát néhány századon át, alig haladt vagy változott. De Ovidius nem az eredeti forrásból merítette receptjeit, hanem a korában gazonagon felburjánzott kozmetikai irodalom valamelyik szakszerű receptkönyvéből. Am az ő vesző ügyessége kellett hozzá, hogy pattogó disztikonokba tudja kényszeríteni a száraz adatokat. — A Budapesti Philologiai Társaság 1925. nov. hó 25-én tartott ünnepi felolvasó ülésén ünnepelte Némethy Gézákat. Az itt elhangzott felolvasások teszik a füzet nagyobbik részét. *St. Székely*: *G. Némethy LX aetatis annum implevit*. Klasszikus szépségű latinsággal foglalja össze

Némethy Géza tudós pályafutását. Némethy 18 éves korában az egyetemre iratkozva oly tudást vitt magával, hogy tanárait, kollégáit meglepte. Kifíntetással lévén tanári vizsgálatát, Lipcsében Ribbecket, Berlinben Vahlent hallgatta. Hazatérvén gimnáziumi tanár, majd az Eötvös-kollégium klasszika-filologusa lett. 25 éves korában egyetemi magántanár, 35 éves korában rendkívüli, nemsokára Kolozsvárt rendes egyetemi tanár lett. Nemesak őrjási, hanem rendkívül nyomós tudományos tevékenységet fejtett ki: 36 önálló könyvet adott ki, melyek között a szakkörökön túl a magyar közönséghez közelebb állanak a Vergiliusról és a római elégiáról írt pompás művei, meg verseskötete, mely *Az Ész Tragédiája és egyéb versek* címen 1925-ben jelent meg. — A következő 4 dolgozat szorosan kapcsolódik az ünnepelt munkásságához: *Förster Aurel Euhemerum* címen Némethy, első kritikái kiadásáról ír, kimutatva, hogy a 20 éves tudós ügyesen szállt szembe a nagy Bentleyvel, s a mai kritika is csak azt állapíthatja meg, hogy csak részben tévedett, részben igaza volt. — *Kerényi Károly: A gyűjtőgató szerlem* címen Némethy Ovidius-kommentárjához ad korrekturát. — *Moravcsik Gyula: A Heléna és Faust-jelenet történeti kerete.* Némethy a Kisfaludy-Társaságban *Heléna és Faust* címen művelődéstörténeti esszéivel foglalta el székét. Moravcsik ehhez kapcsolódó tanulmányában kimutatja, hogy Goethe hatalmas előtanulmányokat végzett e jelenethez, melynek helyét részletesen vázolt forrásai alapján Sparta környékére tette. — *Marót Károly: Költészet és filológia* címen mélyrehatóan fejtegeti a költészet és tudomány viszonyát. — Némethy köszönő szavaival zárul az ünnepi ülés s ezekkel zárul az ünnepi füzet is, melyet elől az ünnepelt tudós arcképe díszít. közbeneső hézagait meg Kallimachos apró költeményeinek fordításai töltik be.

Dr. Kiss Ernő.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK.
Kiadja a Magyar Földrajzi Társaság. Szerkeszti: dr. Cholnoky Jenő. 54. évf. 1926. 1—6 füzet.

E folyóirat tudós gárdája évtizedek óta állandóan felszínben tartja a földrajztanítás reformálásának kérdését és módszerének megvitatását. *Dr. Cholnoky Jenő: A térképről* írott értekezésében ismerteti azon elveket, melyek szem előtt tartásával készül a Magyar Földrajzi Intézet kiadásában az új földrajzi atlasz, melynek egy próbálapja mellékelve van a folyóirathoz. — *Dr. Erődy Kálmán: A földrajztanítás és a térkép-ről, dr. Pécsi Albert: A térképvetületek alkalmazásáról* értekeznek. E céltudatos munkának eredménye, hogy a magyar középiskolai tanításban a földrajz kezdi elfoglalni a megillető helyét a kellő óraszámmal. Ez a tudós gárda adta *dr. gróf Teleki Pál és dr. Varga György* szerkesztésében a középiskolai tanárok kezébe: *A modern földrajz és oktatása* című kézikönyvet, melyhez fogható módszertani könyvvel egyetlen más tárgy sem rendelkezik.

Dr. Wallner Ernő emberföldrajzi tanulmánya a dunántúli Pinka-folyó völgyében élő: *Felsőőrvidéki magyarság letelepüléséről, dr. Pécsi Albertnek: A népmozgalmi jelenségekről* és *dr. Mihalik Lászlónak: A Tétényi plató földrajzá-ról* írott értekezése tart még számot az olvasók nagyobb érdeklődésére. Minket erdélyieket különösebben érdekel *Bányay János* székelykeresztúri tanárnak, a Hargita kutatójának képekkel illusztrált cikke: *A Hargita gázforrásairól*, melyben a szénoxidot és kevés kénhidrogént tartalmazó gázforrásokat csoportosítja száraz és vízzel elegyes gázforrásokra és ismerteti megjelenésük különböző formáit.

Apró közlemények, földrajzi hírek, az irodalom rovatában a fontosabb idegen nyelvű földrajzi tárgyú könyvek és folyóiratok ismertetése egészítik ki a füzetek tartalmát.

Dr. Tulogy János,

IRODALOMTÖRTÉNET. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata. Szerkeszti: *Pintér Jenő*. 1926. évf. 3—4. szám.

Szász Károly: Gyulai Pál emléke. (Elnöki megnyitó születésének százados évfordulóján.) Gyulai Pálnak, mint műbíró-nak, költőnek, irodalomtörténésznek lelkes hangú, szép jellemzése. — *Gábor Géza: Zempléni Árpád.* Az 1919-ben elhunyt jeles költőnek egész költészetére kiterjedő jellemzése. Ifjúkorában a kor hatásának hódolva sivár életfelfogást, kínzó csüggedést fejez ki költészetében. Szerelmi regényében az erotikus hang is megszólal lantján, de házassága után mintegy önmagára ébredve elfordul multjától. A rokon népek ősi költői világához fordul ihletért s kisebb elbeszélő költeményeiben kifejező, költői nyelven a turáni mithosz mesevilágát rajzolja. — *Lakatos Dénes: Péterfy Jenő ifjúkori levelai.* — *László Vince: A Halotti Beszéd úynevezett Könyörgéséről.* Nem könyörgés, hanem a HB.-hez szervesen kapcsolódó befejező rész, mely kifejezi az egész beszéd célját: hogy imádkozásra buzdítsa a hallgatóságot a halott lelke nyugalmaért. — *Alszegehy Zsolt: Jelentősebb irodalomtörténeti munkák.* Két művet bírál. *Szinnyei Ferenc: Novella és reáenyírodalmunk a szabadságharcig* I. k. E munka két szempontból jelentős: a kor ízléséről ad hiteles képet, másrészt az értékelés alapjául szolgáló irodalmi milieut tárja fel. — *Borbély István irodalomtörténetének* második kötete „önállóbb, nagyobb elmélyedéssel, szabadabb, függetlenebb értékeléssel, egyes nagy fejezeteiben sokkal több gondtal készült, mint az első. Élvezetes és tanulságos könyv, egy tanult, gondolkodó, elmélyedni szerető főnek szép alkotása.” — *Pintér Jenő* bírálatát *Tabéry Géza Szarvasbika* című regényéről a Pászortörtézből már ismerjük. — *Deák Viktor Erdős Renének Báró Herzfeld Clarisz* című regényéről megállapítja, hogy jellemei helyvel-közzel az

élményszerűség hatásával vannak reánk, de alakjai elrajzoltak, visszataszító tárgyával, felháborító cinizmusával olesó szeuációóra pályázik. — *B. B.* szerint *Móricz Zsigmond Kivilágos kivirradtig* című regénye az írónak egyik legsikerültebb munkája, de igen sötét, szomorú képet rajzol a vidéki társadalomról. A hibákat világosan látja, de az erényeket nem akarja meglátni. — *Z. A.* szerint *György Lajosnak Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája* minden dicséretet megérdemel, mert átmentett a jövőnek sok-sok értékes adatot. — *H. L.* ugyancsak *György Lajosnak Balogh Endre emlékezete* című munkájáról megállapítja, hogy ritka megbecsüléssel örökítette meg az erdélyi magyar irodalom első halottjának emlékét. — *T. F.* röviden méltatja *Kristóf György és Bitay Árpád Mauríciu Jókai* című könyvét. — A hírek közt olvassuk, hogy *Mikes Kelemen*nek 11 levelét lefordították románra. — *Gárdonyi Géza*nak *Bor* című színművét Ujvidéken szerb nyelven mutatták be. A fordító a darabot annyiban változtatta meg, hogy bor helyett pálinkát vett be a szövegbe. Címül is azt kapta a darab, hogy: *A pálinka.* — *A Gyurkovics-lánuokat* Madridban nagy sikerrel mutatták be. — Érdekes adatok a világ könyvterméséről 1924-ben: Németországban 23.599, Japánban 13.834, Angliában 12.706, Franciaországban 9403, az Egyesült Államokban 9012, Magyarországon 2085, Svájcban 1610, Spanyolországban 1490, Norvégiában pedig 1160 könyv hagyta el a sajtót.

5. szám. *Baros Gyula: Szép Ilonka halhatatlansága.* Azon vonatkozások ismertetése, melyekből kitűnik, hogy költőinket mennyiben foglalkoztatta irodalmunk e kis remeke. — *Alszegehy Zsolt: Jelentősebb szép-irodalmi alkotások.* Szemléljében mindenekelőtt kiváló költőnk: *Reményik Sándor* új verskötetét (*Atlantisz harangoz*) méltatja. E versek egy meleg, érzékeny,

nemes szív hangjai. Nem szereti a zajt, küzdelmet, szenvedélyt, csak a földjéhez ragaszkodó nővényvilágot. Szava a halkabb, őszibb élet üteme. Stílusa is a mély érzés emberét revelálja. Tudatos művésze mindig megőrzi az önkéntelenség színezetét s ez még inkább növeli igazságát, hatóerejét. — *Pálffy né Gulácsy Irén* a bíráló a német író-nőre: *Clara Viebig*-re emlékezteti. Egető problémákat látnak meg és tárnak fel kegyetlen őszinteséggel, de megvan bennük a művészi hatást zavaró törekvés is: a megdöbbenteni akarás. Mint minden naturalista író, Gulácsy Irén is kettőre ügyel: az érzéki fellángolások pathologikus hűségére és a torzító túlzásra. Mindez a sajátosság megtalálható a *Hamusó* c. regényében, melyet a bíráló szív nélkül írott mesterséges műnek érez. Gulácsy Irén írásait mesterkeltté teszi a stílusa is, melynek kifejlésztésében kétes értékű érdeme van Szabó Dezsőnek is. Két mozzanat jellemzi: a túlságosan egyéni szövegválasztás és a túlságosan durva realitáshalmazás. Szándékos keresettség-fitogtatás ölelkezik itt a naturálissal a túlságos természetességgel. A *Főrdeteg*-ben mintha az eredetiségkedést az izléstelenséggel tévesztette volna össze. Alávalónak, rútnak mutatja be a parasztot, életre méltatlannak, ocsmánynak az arisztokratát. Pedig a regény problémája véres magyar probléma volna érzékieskedés nélkül is. Egyes alakokat aprólékos hűséggel tud végigvezetni, de az egységes regénymese fonala még összegubancolódik a kezén. — Sokkal rokonszenvesebb a *Szabó Mária* művésze. A *Felfelé* valami egyedülálló, finom női művészet munkája. Az írónő úri magyar egyénisége azoknak a hagyományoknak méltó folytatása, amelyeket a magyar irodalomban Kaffka Margit és Tormay Cécile képviselnek. A regény hősnőjében az emberi probléma a nemzetivel olvad össze, megoldását az írónő gondos lélekfejléssel, aprólé-

kos, de mindig meleg lélekrajzzal teszi igazzá és egyben széppé. Meséje kerek, következetes, egységes. Alakjai jól meglátott, jól elképzelt alakok. Második regénye, az *Apassionata* nem ily sikerült. Van abban is szépség, de valami kidolgozatlanúságot érzünk rajta. — *Horváth Béla* Szinnyei Ferencnek. *A regény c.* tanulmányát bírálja. Szinnyei regényelmélete a kérdés gondos, rendszeres elemzése. A logikusan felépített tanulmány nagy olvasottságra támaszkodik s szorgalmas munka eredménye. — *H. B.* szerint *Máté Károly* tanulmánya: *A magyar önéletírás kezdetei* töretlen úton jár. Szép készültséggel, behatóan ismerte-tti a régi magyar önéletírásokat. — A *Figyelő* rovat a *marosvécsi Helikonról* ad hírt: az erdélyi hírlapíróknak és íróknak arról a mult nyári összejöveteléről, mely határozataival útmutatást szándékozott adni az erdélyi irodalom fejlődésének. A meghívott írók többsége „progresszív” volt, határozataik is ilyen értelműek. — A *Hírek* közt olvassuk, hogy a mai Magyarországon ma már évenként anynyi új könyvet nyomtatnak, mint a régi Magyarországon. A mult évben 3921 új könyv jelent meg.

Dr. Csúry Bálint.

MAGYAR NYELV, 1926. évfolyam. E kitünő folyóiratnak mult évfolyama is számos nagyjelentőségű tanulmányt közöl. A legfontosabbak egyike *Szinnyei József: A Halotti beszéd hang és alakja*. A szerző nemesak a finnugor összehasonlító nyelvészetnek ma legkiválóbb, európai híru tekintélye, hanem az Árpádkori magyar hangtörténet tudományos buvárlatának is ő a megindítója s e téren is irányadó tekintély. Saját évtizedes buvárlatai, meg *Melich János* és *Gombocz Zoltán* hangtörténeti vizsgálatain épül föl az a mintaszerű tanulmány, mely legrégibb összefüggő nyelvemlékünk hang és alakrendszerét a nyelvtörténeti kutatások mai

színvonalán mutatja be. — *Melich János: Orsova.* E helynévben az *Ürsü* — *Ürs* ómagyar személynév rejlik. Ebből lett szabályszerű hangváltozással szláv *-ev* képzővel *Ursevo*, *Urseva* (= *Ürsé*, *Ürsföldje*) s ebből ismét a magyar *Ursova* — *Orsova*. A név a mellett is tanuskodik, aminek egyébiránt történeti bizonyítékai is vannak, hogy a IX. században az Aldunánál tekintélyes számú magyarság is lakott. — *Gombocz Zoltán: Ürs és Örkeny.* Mindkét szó a török *Ür* — *Ir* (= férfi) kicsinyítő képzős származéka s különösen az *Örs* (régebbi: *Ürs*) név az Árpádkor leggyakoribb magyar személynévei közé tartozott. — *Erdélyi Lajos: Az udvarhelymegyei székelység nyelvi kapcsolatai.* Főként a Dunántúllal s az ezzel kapcsolatos részekkel mutat közelebbi egyezést. — *Balogh József: A hangos olvasás és írás.* A szerző adatokkal bizonyítja azt a mai ember előtt feltűnő s mégis természetes jelenséget, hogy az ókorban és a középkorban magánosan is feuhangon olvastak az emberek. — *Melich János: Régi magyar hatás a tót nyelvre.* A szerző a szláv filológiától egészen elhanyagolt területre vezet bennünket s e megkezdett tanulmányában a magyarnak a tót nyelvre gyakorolt hatását tárja föl. — *Klemm Antal: A vagy kötőszó eredete.* A *val-* (= *esse*) ige származéka, mint a *vajjon*. — *Zsirai Miklós: Feleség.* Alapja a *fél* szó, melynek eredeti jelentése, „pars dimidium.” Számos jelentés mellett a *fél* szónak a kódexek korában „hitves, coniunx” jelentése is volt. A ma használatos *feleség* az ilyen szavak csoportjába tartozik: *asszonyosság* (= asszony), *uraság* (= úr), *rokonság* (= rokon). — *Melich János: Mohamedán-török személynévek Turóc megye XIII. századi nemességénél.* A tanulmányból kitűnik, hogy Turóc megyében még a 13. században is éltek török személynévű magyarok, pl. *Muryu v. Muren* (tótul = szeressen), *Vahud* (az ismert *Vahot*, *Vachott*

család őse) (= a törökségben gyakori *Wahid* név), *Bessenev* (= besenyő), *Itimer* (ma is élő török személynév), *Ethej*. Ebből az következik, hogy a turóci fensíkra bevándorolt magyarok között lehettek magyar műveltségű, mohamedán vallású bolgár-törökök. — *Balogh József: Szent Gellért és a „symphonia Ungarorum.”* Az ismert anekdóta újabb értelmezése. — *Melich János: Kicsinyítő -nok -nök képző.* Ilyen elavult régi magyar kicsinyítő képző van a következő helynevekben: *Kéréknük* — *Kéréknök* (= Kiskerek), *Szónuk*, *Szónok*, *Szolnok* (= szócska). — *Horger Antal és Cs. Sebestyén Károly: Kémény és kemence.* A *kémény* szó eredetileg „kandallóféle fűtőkészüleket” jelentett nyelvünkben. E szónak *-ca -ce* kicsinyítő képzős magyar származéka (tehát nem szláv kölcsönzés) a mai *kemence*. — *Melich János: Szolnok.* A *Szolnok* helynévnek vélt szláv eredete alapján a történettudomány a szószállításra vonatkozólag egy nagy mesét gondolt ki, melynek semmi alapja nincs. *Szláv Szolnik* nevű hely sehol sincs. Maga a *szolnik* köznévi is aránylag újabb keletkezésű szó a szlávban. A *Szaunik* — *Szounik* — *Szónuk* — *Szolnok* eredetileg magyar személynév volt. Képzője a *-nik* ugyanaz a kicsinyítő képző, amely a *Becsenük* (felde), *Irnik* török eredetű személynévekben, meg a *Kéréknük* — *Kéréknök* (= Kiskerek) magyar helységnévben van. Tehát *Szónuk* — szócska. Ugyanebből az alapszóból *-d* és *-sa* kicsinyítő képzővel is mutatható ki árpád-kori magyar név: *Szód* és *Szósa* (mindkettő „szócskát” jelent).

Dr. Csúry Bálint.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtárának Közlönye. Dr. Lukinich Imre közreműködésével szerkeszti dr. Rédey Tivadar 1925. I—IV. füzet. Tartalmából kiemeljük: Dr. Hóman Bálint: Gróf Apponyi Sándor ravatalánál (beszéd). —

A félszázados Magyar Könyvszemle. Visszatekintés a Könyvszemle félszázados pályájára. — *Lukinich Imre: A magyar bibliografiáírás első kísérletei.* Czvittinger, Spangár András, Schweizel, Bod Péter összeállításai, könyvkereskedők, nyomdák árjegyzékei a 18. század második felében, könyvtárak katalógusai. — *Jakubovich Emil: Az eredeti Bonfini-kódex második töredéke.* Az első Nürnbergből, a második Szegedről került a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárába. Jakubovich megállapítja rólok, hogy a nagy humanista felügyelete alatt János scriptor által tisztázott, a Corvinában elhelyezett első, eredeti másolati példányának két csodálatos módon összekerült darabja lehet. — *Hoffmann Edith: Középkori könyvkultúránk néhány fontos emlékeről.* — *Lukcsics Pál: Salamon magyar király leányának históriája.* A turini nemzeti könyvtár egyik 14. századbéli kódexében egy regényes történet maradt fenn, mely Salamon magyar király leányának, a szépséges Jankának viszontagságos élettörténetét beszéli el. Ezt a kéziratot és annak tartalmát ismerteti a szerző. E históriának irodalomtörténeti szempontból van nagy jelentősége. A meseváz, amint Lukcsics tudósításából megismerhettük, a magyar népmesekinesben is föltalálható. — *Baros Gyula: Jókai a szépirodalomban.* A Jókai Móra vonatkozó költői művek bibliografiája. — *Dr. Sulica Szilárd: A múzeumi levéltár és legújabb gyarapodásai.* — *Havran Dániel: Petrik Géza (nekrológ).* — *Dr. Lukinich Imre: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-könyvtárának 1924. évi állapotáról.* — *Apponyi Alexander Graf: Hungarica. III. Band. Besorgt von L. Dézsi. München, 1925.* Ismerteti: T. V. M.

Dr. Csüry Bálint.

MAGYAR BIBLIOFIL SZEMLE II. évfolyam 4. szám.

Sikabonyi Antal szép és tartalmas folyóiratának, sajnos,

utolsó száma jutott el hozzánk. Ezt annál inkább sajnálhatjuk, mert e folyóirat úttörő munkát végzett a magyar könyvkultúra terén. Programja: a szép és jó könyv kultuszának terjesztése a magyar földön, valóságos nemzeti célt szolgált. „Belckapcsolódva a kulturális élet nemzetközi mozgalmába, segített megteremteni azt az atmoszférát, amelyben a magyar könyv eredményesen dokumentálhatja a külföld felé s bent az országban a magyar erőt és a magyar jövőt.“ Két évi fennállása alatt programját nem valósíthatta ugyan meg, de mint a szerkesztő helyesen mondja bucsúzóijában: egy program, mely nemzeti célt szolgál, nem szűnhetik meg egy lappal. Utolsó számának főbb cikkei a következők: *Henriot Emil: A könyvedvelés dícsérete.* Nincs igazuk azoknak, akik a szép, finom, eredeti kiadású ritka könyvek kedvelését egyéb gyűjtömániával egy kalap alá fogják. Gondoljunk a régi írók eredeti kiadásaira, melyek idők folytán különböző okok miatt nagyon megfogyatkoztak. A különböző kiadások igen sokszor a szöveg változásával, fejlődésével járnak, sőt még az egyes kiadásoknak is vannak néha változatai. Ha nem volnánk tekintettel az eredeti kiadásokra, sohase tudnók létrehozni e művek kritikai kiadását. Moliére némely darabja a cenzura miatt egészen megcsönkített állapotban maradt az utókorra. Ezeknek teljes alakját lehetetlen volna visszaállítani az erősen megritkult első kiadások ismerete nélkül. — *Kékylajos: A Nemzeti Színház sugókönyvei.* A Nemzeti Színház 3635 kötetet tartalmazó könyvtára fölfedezetlen bányája a magyar dráma történetének. Számos példánya őriz elfelejtett eredeti és fordított darabokat, többeket a szerzők, illetve fordítók kezeírásában. Némelyik valóságos reliquia. Legnagyobb kincseinek egyike *Shakespeare Szentiványi álmanak Arany János-féle fordítása* a nagy költő saját kéziratában. Fontos reliquia *Az ember*

tragédiájának első rendező példánya Paulay Ede kéziratában, szereposztásával és rendezői utasításaival. — *Elek Arthur: Fáy Dezső, a könyvillusztrátor.* Napjaink egyik legnagyobb magyar illusztráló-művészéről írt tanulmány. Különösen sikerültek a *Nagyidai cigányokhoz* készült rajzai. A cikkhez mellékelve van a művésznek néhány szép fametszetű illusztrációja. — *Szilágyi Géza: Fejezetek az erotikus irodalom bibliofiliájából és bibliografiájából.* — *Hoffmann Edith: Váradi Péter kalocsai érsek könyvtárának maradványai.* A Mátyás-korabeli nagyműveltségű főpap elpusztult könyvtárának újabban fölfedezett darabjai. — *Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára.* Rákóczi rodostói könyvtárában a 18. századeleji kultúrának mindenfajta ága képviselve volt. Két dolog hiányzott elvileg a könyvtárból: a szépirodalom és a fölvilágosodás propagandája. Vallásos lélekének méltó kerete a 290 kötetnyi könyvtár, melynek lapjairól a *princeps christianus* gondolatvilága szól hozzánk. — *Lukinich Imre: A Budapesti Szemle történetéből.* A szabadságharc után szellemi életünk vezetői szükségét érezték egy Szemle létesítésének a magyar közönség szellemi látókörének tágítására s az európai eszmeáramlatokba való bekapcsolódására. Csengery Antal, az első szerkesztő heroizmusának és báró Sina Simon bőkezűségének sikerült a Budapesti Szemleben e folyóiratot megteremtteni. A rövid idő alatt nagy tekintélyre emelkedett folyóirat körül a tudományos és irodalmi élet legkiválóbbjai csoportosultak. A cikk végén érdekes összeállítás van a Szemle dolgozóitársairól és tiszteletdíjaikról. — *Sikabonyi Antal: Romain Roland a magyar irodalomban.* A cikk, mely a zürichi *Liber amicorum Romain Roland*-ban francia nyelven jelent meg először, rámutat, hogy a legnagyobb magyar költők a humanitárius gondolatoknak, az idealizmusnak is nagy képviselői voltak s sok közös gondolatuk

volt a nagy francia apostollal. Természetes, hogy a magyar közönség oly nagy megértéssel és szeretettel fogadta R. R. műveit s üdvözölte az íróban az elnyomott népek és a szenvedő emberiség igazi barátját. Fölsorolja R. R. magyarra fordított műveit, rámutat magyarországi hatására. — *Szalay József: Ajánlással és kézírással ékes könyvek.* — *Kéky Lajos: Ravasz László könyvtára.* — *Csekey István: Jókai az orosz, lett és litván irodalomban.* — *Ferenczi Zoltán: Jókai külföldön* (Rákosi Jenő előszavával). A szerző összeállítja a Jókai-fordítások bibliografiáját. — *Akantisz Viktor* felvilágosít, hogy a *Magyar Bibliofil Szemle* nyomdatechnikai díszítéseül a régi magyar könyvdíszeket használta föl. Második évfolyamában a 16. századi ilyen könyvdíszek egész seregét közölte mint kezdőbetűt, fej és záróléceket. *Dr. Csürý Balint.*

MAGYAR PEDAGOGIA.

A Kornis Gyula közreműködésével Nagy J. Béla szerkesztésében megjelenő pedagógiai folyóirat 1927. évi 1—2. kettős száma Mitrovics Gyula székfoglaló előadását hozza *Szanálás és nevelés* címen. Sötét színekkel festi a nemzet életét a háború előtt meghatározó és széttagoló különböző irányú folyamatokat, melyeknek egyoldaluan intellektuális túlsúlya az érzelmi élet kultuszának elhanyagolását hozta magával. A nemzetiségek lakta periferiákkal való törődés a földművelő rétegek elhanyagolását vonta maga után. Ez ma már általánosan elismert tévedése volt a magyar iskolapolitikának, melyért a magyarságnak kegyetlenül nagy árat kellett fizetnie. Pszichológiai megfontolások alapján sürgeti az érzelmi nevelés intenzívebbé tételét, mert az érzelmi hatás maradványosabb értékű, mint az értelmi, minthogy állandó lelki diszpozíciókat teremt. Úgy tetszik nekünk, hogy ez a székfoglaló sokkal erősebb a bajok diagnosizálásának megállapításában mint a gyógyuláshoz vezető esz-

közök és módok feltárásában. A nemzet életére elsősorú jelentőségű kérdést tárgyal, de csak vázlatosan. Fejtegetéseiben a nemzet jövőjéért aggódoó nemes lélek aggodalmát és félelmét érzik. A folyóirat többi tanulmányai közül kiemelkedik gondolatfűzésének nemes tömörségével és világnézetének hazafias ízű konzervatív irányával.

Pedagógiai elvek gyakorlati alkalmazásának igen ügyes példáját nyújtja Frank Antal székfoglalójának egy kis részlete: *Az önismeretre való nevelés módszere*. Figyelmünket lefelől ször fejtegetéseinek őszinte nyíltsága ragadja meg. Első sorban a tanár törekedik önismeretre, — mondja — mert akkor a hibát előbb nem a tanulóban, hanem önmagában fogja keresni s mi hozzátesszük: igen sokszor meg is találja. Aztán a hideg, holt ismeretet eleven, lélekformáló tényezővé úgy lehet tenni, ha kérdésekkel, beszélgetéssel tekintetét befelé, a saját lelkére irányítjuk. Ha megértjük a növendék saját lelki világát, akkor önként adja kezünkbe lelki fejlődése irányítását. Valóban úgy érezzük, hogy a szerző nemcsak világos elméjű tanító, hanem melegszívű nevelő is. Nevelői tapintata, intenciója ösztönösen vezet a lelkét megtermékenyítették azok a meleg gondolatok, melyek az ifjúságismeret és ifjúsági pszichologia művelőitől a gazdag német irodalomból felénk hangzanak. Sajnáljuk, hogy e talpraesett cikkből csak egy rövid kis ízelítőt olvashattunk.

Schusehny. *Az iskola és tuberkulózis* c. könnyen és kellemesen csengő módon ismerteti a betegség terjedésének módjait s hasznos utasításokat és tanácsokat ad elkerülésére.

Éltes Mátvás a gyengeleméjű gyermekek oktatásának törvényéhez ad adatokat. Nagy József a fizikus tanárjelölteknek Németországban és Ausztriában való kiképzése módját ismerteti. Itt kiemeljük azt, hogy a tudományos kiképzésen kívül a kísérletezésben és módszerben való

képzésre különös súlyt helyeznek s eltérés csak abban van, hogy a kísérletekben való kiképzés az egyetemen történjék-e, vagy az egyetem után következő semináriumi év alatt. Ausztriában a tudományos és gyakorlati kiképzés párhuzamosan történik az egyetemen. Németországban ez a munka megoszlik az egyetemi és középiskolai tanárok között az egyetemen, semináriumi iskolában és a természeti tudományok fejlesztésére alkotott középponti intézményben.

A kisebb közlemények között a budapesti német birodalmi iskoláról érdekes adatokat olvasunk. S csodálkozással látjuk, hogy a kiseddóvönöképzők új tanterve szerint az óvönöképzés Magyarországon négy éves, mi tudunkkal sehol a világon másutt nincs.

Az irodalom rovat megemlékszik a minket közléről érdeklő „*Nagyenyedi Albumról*” és a kolozsvári piarista gimnázium öreg diákjai által kiadott „*Öreg diák visszanéz*”-ről, melyeknek meleg szeretettel tele sorokat szentel. Kemény Ferenc „*Az elszakított magyarság közoktatásügye* c. a Magyar Pedagógiai Társaság kiadását ismerteti. „Megrendítő kulturpolitikai dokumentum”-nak mondja, melynek az egész magyar értelmiség kezében a helye. „Ezt az őszinte ajánlást ezúttal nem frázisként értjük, hanem a legnemesebb magyar erkölcsi kategorikus imperatívus szellemében úgy, hogy a könyvet vessék elméjükbe, szívéjükbe.” Ennek a könyvnek, mely az illető államok törvényei, miniszteri rendeletei, hivatalos kiadványai alapján tiszteletreméltó objektivitással ismerteti az elszakított részek oktatásügyét, az élére egy gyönyörű bevezetést írt Kornis Gyula. A háború után a revans érzelmétől hevített és feszített lelkek leszerelésére kitalált pedagógiai pacifizmus igazi arcát mutatja meg benne leplezetlenül. Azét a pacifizmusét, melyet a győztes nemzetek politikus pedagógusai hirdetnek, hogy a békediktatóriumok által kapott szerze-

ményeiket békésen birtokolhas-
sák.

Egy folyóirat egy füzetének
áttanulmányozása nem nyújt
elég alapot helytálló ítélet
alkotására. Ezért nem is kísértjük
meg azt. Az Erdélyi Irodalmi
Szemle az elmúlt év folyamán is-
mertette „A Jövő Útjain” peda-
gógiai folyóiratnak egy számát
s kifejezte kívánságát, hogy sze-
retné a további számokat is ál-
landóan figyelemmel kísérni. Ere
eddig nem nyílt még alkalom.
Azért e kívánságot most is ki-
fejezzük. S ha e két folyóirat
egy-egy számának összehasonlí-
tása alapján ítéletet lehet mon-
dani, azt úgy formázhatjuk, hogy
ez a folyóirat a nemzeti hagyomá-
nyok megszentelt talaján áll-
va, a multra tekintve készíti elő
megfontolt óvatossággal a jövőt;
a mult évben ismertetett pedig
tekintetét a jövőre függesztve, a
multtal nem törődve, csupán a
gyermek meleg szeretetével eltel-
ve akarja reformálni a nevelés
ügyet.

Dr. Gál Kélemen.

*REVUE DE LA SOCIÉTÉ
HONGROISE DE STATISTI-
QUE* 1926. évi 1—2 száma rend-
kívül figyelemreméltó tanul-
mányt közöl *Papp Antal* tollá-
ból, *La Transylvanie comme ter-
ritoire économique* (Erdély, mint
gazdasági terület). Aszerint,
amint egyes államok szükségle-
teket kisebb vagy nagyobb mé-
rtékben képesek saját termelvé-
nyeikkel kielégíteni, szokás gaz-
dasági függetlenségük, gazdasá-
gi önállóságuk kisebb vagy na-
gyobb fokáról beszélni. Ily érte-
lemben szokás egyes területeket
természeti adottságuk alapján,
mint gazdasági egységeket vizs-
gálat tárgyává tenni. Szerző, a
háború előtti statisztikai adatok
alapján vizsgálja Erdélyt, mint
gazdasági egységet.

Erdély geografiaiilag zárt egy-
séget alkot. Területe nagyobb,
mint Belgium, Hollandia, Svájc
vagy Dánia. Népség tekinteté-
ben jóval felülmúlja a béke alk-
otta államokat, sőt Norvégiát

is. E két szempontból tehát meg-
felelő egységet alkotott volna a
politikai önállósághoz.

A gazdasági rész tárgyalásá-
nál a szerző Erdély kenyérmag
szükségletében a hiányt az 1913-
as pozitív termelési adatok alap-
ján 600.000q-ra teszi, ami a beve-
tetlenül maradt ugar 25%-ának
kenyérmagvak tenyésztésére va-
ló fordítása mellett eltűnnék. A
feltűnően csekély termés átlag
javítása esetén Erdély egy jö-
vendő nagyobb népsűrűség* ke-
nyér szükségletét is fedezni fogja.
Egyéb termelvényekből jelenté-
keny fölöslegek mutatkoznak ki-
viteli célokra.

Erdély állatállományát az
1911-es összeírás alapján közli.
Végeredményben négyzetkilomé-
terre 72 állat esik, ami mögötte
marad a nyugateurópai államok
állattenyésztési arányszámainak
s amit a gazdálkodás extenzitá-
sának a rovására kell írunk.
Erdély legelői és rétjei megfe-
lelő gazdálkodás mellett nagyobb
állatállomány ellátására képesí-
tenek. Állatállománya egy nö-
vekvő népesség husellátására is
képes anélkül, hogy az eddigi
kivitelről le kellene mondania.

Fatermelési viszonyai annyira
kedvezőek, hogy az ipar fejlő-
dése mellett is állandó kivitt
biztosítanak. A vadászat és halá-
szat okszerű vezetés mellett je-
lentékeny kiegészítői lehetnek a
gazdasági életnek. A bányászat
termékei a só kivételével nem
látják el a szükségletet. Erdély
ásványi kincsei távolról sincse-
nek az egész vonalon feltárva.

Nem hiányzanak az előfeltéte-
lek Erdély egészséges iparosítá-
sára. Az ipari település az olcsó
energiaforrást keresi. Az eddigi
feltárások és becslések szerint
Erdélyben 570.000 millió tonna
szén vár kitermelésre. Az erdélyi
földgáz mezők elraktározott gáz-
mennyiségeit 250 milliárd köb-
méterre becsülik. Kihaszíratlan
vizienergiája felbecsülhetetlen.

Végezetül adatokkal bizonyít-
ja, hogy Erdély állampénzügyi
szempontból is képes volna ön-
álló állami életre.

SZÁZADOK, 1926. 1—3. sz. Br. *Wlassics Gyula: Deák Ferenc.* Halálának 50-ik évfordulójára írt mesteri megemlékezés Deákról, az ő jelentőségéről s működése történeti fontosságáról. — *Sebestyén József: A székesfehérvári prépostság és káptalan egyházi kiváltságai.* II. közleménye. A Szt. István korától a székesfehérvári püspökség megalapításáig (1777.) virágzó intézménynek levéltári kutatások nyomán adja pontosan feldolgozott történetét. — *Krajnyák Gábor: Szent István veszprémvölgyi donatiojának görög egyházi vonatkozásai.* Szerző rámutat erre az oklevélre, mint az Árpád-kori görög kultúra tanújára s bizonyítja, hogy az oklevél egyházi része a görög egyház szertartáskönyveiből és szokásaiából lett véve, továbbá, hogy a veszprémvölgyi apácák Nagy Szent Vazul rendjéhez tartoztak. — *Történeti irodalom: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* Collegit et edidit Ludovicus Crescens Dedek. Tomus III. (Strigonii. 1924.) Ez impozáns kötet, mely Csernoch János hercegprimás áldozatkészségének köszönheti megjelenését, az 1321—1349. közötti évek okleveleit tartalmazza, sajnos, nem teljesen, mivel a világháború által okozott elváltozások miatt több, a mai Magyarország területén kívül eső levéltár anyaga nem volt felhasználható, s *Áldásy Antal* a legnagyobb elismeréssel szól a jeles oklevéltárról, mely gazdag anyagával sok szolgálatot fog tenni a XIV. század kutatóinak. — *Reissig Ede: A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon.* I. rész. (Bp. 1925. Nemesi Evkönyv kiadása.) *Patek F.* ismerteti Reissig kötetét, mely voltaképen összefoglalása e tárgyra vonatkozó három évtizedes munkásságának. A megjelent első rész az általános történetet tárgyalja, míg a készülő második a johanniták magyarországi birtokainak történetét fogja tartalmazni. Igen értékes és alapvető munka, mely egységes történetét nyújtja a magyarországi

Johannita-rendnek, bár egy-két hibájára, melyek azonban nem csökkentik a munka értékét, kénytelen rámutatni. — *Husztai József: Platonista törekvések Mátyás király udvarában.* Minerva-Könyvtár. I. kötet. (Pécs, 1925.) Ism. *Pleidell Ambrus.* Az ókori filozófia föllendülését és annak magyar kapcsolatait tárgyalja. A magyar humanisták: Vitéz János, Janus Pannonius, később Mátyás király, továbbá Váradi Péter, Báthori Miklós, Garázda Péter és Johannes Pannonius élénk érdeklődéssel kísérték a platonista mozgalmat; sőt Johannes Pannonius, e kevéssé ismert, nagyműveltségű magyar humanista éles kritikában támadta Platon imádoit. — *Hegyaljai Kiss Géza: Nagyasszonyok a magyar reformációban; Lorántffy Zsuzsánna fejedelemszszony; Arva Bethlen Kata.* E három mű alakjai megérdemlik figyelmünket. A már említettek kivül a Nagyasszonyok két kötetben is csaknem mind erdélyi nagyasszonyokat találunk: Bethlen Gáborné — Károlyi Zsuzsánna, I. Rákóczi Györgyné — Lorántffy Zsuzsánna, I. Apafi Mihályné — Bornemissza Anna, II. Apafi Mihályné — Bethlen Kata, Teleki Józsefné — Arva Bethlen Kata, Kemény Jánosné — Lónyai Anna. Szerző nem annyira életrajzokat, inkább eszményképeket akar adni, s mindenütt inkább a vallásos és nevelő, mint a történeti szempontok vezetik. Lorántffy Zsuzsánna és Arva Bethlen Kata önálló életrajzait bőséges bibliográfia egészíti ki. — *Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára.* (Bp. 1925. M. Tört. Társ.) *Angyal Dévid* a legnagyobb méltánnyal szól e vaskos kötetéről, mely sok tekintetben bővíti és módosítja eddigi tudásunkat a szatmári békéről. Kimutatja, hogy úgy a magyarságnak, mint a bécsi udvarnak szüksége volt a békére, részletesen megvilágítja a Rákóczi ellen tervezett, de szerencsére a véletlen által meghiusult orgyilkosság részleteit, a Rákóczi-val Lengyelországba kibújdo-

sott emigráció szétmállását, Megállapítja, hogy Károlyi Sándor, bár kétszínűen viselkedett s a maga hasznát kereste, de a szatmári béke megkötésével s annak általában kedvező pontjaival hazafiasság érdemét szerzett. Maga Rákóczi is elismeri bizonyos megszorítással a szatmári béke célszerűségét Vay Adámhoz írt levelében (1712. május 20.) — *Magyary Zoltán: A magyar állam költségvetési joga.* (Bp. 1923.) Jogtörténelmi tanulmány, mely a kérdés előzményeivel is foglalkozik. — *Nikolaus Radványi: Die Archive in der Podkarpatska Rus* (Ungvár, 1923.) Gondos és lekiismeretes hivatalos tanulmányút eredménye e kötet, mely tisztán magyar segédkönyvek felhasználásával készült. *Tóth László* örömmel állapítja meg, hogy Radványi kezében jó kezekben van a magyar szempontból annyira fontos felvidéki levéltárak őrzése. — *A Tárca* rovatban *Levéltári Közlemények* cím alatt V — — s, örömmel emlékezik meg az Országos Levéltár szakfolyóiratáról, mely lehetővé teszi, hogy a magyar levéltárak s elsősorban az Orsz. Levéltár gazdag anyagából kisebb értékesítések és publikációk a nyilvánosság elé kerüljenek. Szerény kezdet, mely azonban fejlődhetik. Adja Isten! — *A M. Tört. Társulat gyűléseinek jegyzőkönyvei* és gazdag *Folyóirat-szemle* egészítik ki az egyes füzeteket. Sajnos, ez utóbbi rovatban erdélyi folyóiratainknak, ha nem is nagyarányú, de értékes cikkeiről nem igen találunk említést. Ez oly hiány, melyet pótolnunk kell.

Dr. Ferenczi Miklós.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY. Szerkesztő: *Dr. Hosszay Lajos, Dr. Gombócz Endre* és *Dr. Szabó-Patay József.* 58. kötet. 1926. 1—10. szám.

A Természettudományi Közlöny az 1841-ben Bugát Pál felhívására megalapított, tehát 85 éves multra visszatekintő Királyi Magyar Természettudományi

Társulat kiadásában jelenik meg. Az 58-ik évfolyamának havonként megjelenő 1—10 füzete arról tanuskodik, hogy e tartalmas folyóirat majdnem elérte a világháború előtti terjedelmét.

A folyóirat szerkesztői a Közlöny nemes alapítójának, Szily Kálmánnak, célkitűzéseit tartják ma is szem előtt. Hogy a folyóirat mennyire megfelel a hozzáfűzött kívánalmaknak, mennyire betölti hivatását — a természettudományok népszerűsítését — bizonyítja, hogy a tagok folyton növekvő száma már a 16.000-et közelíti meg. Olyan szám ez, amilyent kevés természettudományi társulat mutathat fel s egyszersmind bizonyítéka annak a pótolhatatlan kultúrmunkának, melyet a Társulat és a Közlöny végez.

Ismertet a Közlöny a természettudományokkal összefüggő minden kulturális mozgalmat, minden időszerű természettudományi kérdést, mely a nagyközönség érdeklődésére számot tarthat.

Igy *dr. Hosszay Lajos: Tudománymentő bizottság, Természettudományi kongresszus* című cikkében beszámol a lapunkban különös cikkben ismertetett természettudományi kongresszusról.

Dr. Hosszay Lajos: A tihanyi biológiai állomás alapkötetetei alkalmából tartott beszéde. A „Magyar tenger“ partján 1925. augusztus 25-én a biológiai állomás alapkötét levették. Ez állomás hivatva van arra, hogy a Magyar földrajzi Társaság világhírű 32 kötetes monografiáját *A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményeit* még további értékes adatokkal gyarapítsa. A természettudományi nevelés kérdéssel is foglalkozik a Közlöny. *Dr. Putnoky László: A háború előtti angol természettudományi oktatás és A háború utáni angol természettudományi oktatás* című cikkeiből megtudjuk, hogy az angolok is felismerték a természettudományokban a közművelődés legfőbb szervét — annak végtelen nagy jelentőségét, ami-

ben legnagyobb szerepe épen a világháborúnak van.

Dr. Rapács Raymund megemlékezésében *Linhart György* boldogult magyaróvári gazdasági akadémiai professzorról ír, aki a gazdasági növénytan tanítását Magyarországon a tudományos és gyakorlati követelményeknek megfelelő színvonalra emelte. — Magyarországra, mint agrár államra nagy jelentőségűek azon cikkek, melyek a nagy területeket elfoglaló szikesek termékenyvé tételének lehetőségeivel, a termőföld termőképességének fokozásával és termesztett növények nemesítésével foglalkoznak. A Közlöny értekezéseinek — nagyon helyesen — ilyen tárgyú közlemények teszik a gerincét. Közülük a legfontosabbak: *dr. Bogdánffy Ödön: Artéri szikesekink, dr. Ballenegger Róbert: A növények és a talaj reakciója, dr. Kreybig Lajos: Talajtöltési kísérletek, Grábner Emil: A magyar búza nemesítése és a nemesített búzafajták gazdasági értéke, Grábner Emil: A növénynevelés mező- és kertgazdasági jelentősége és dr. Bernátsky Jenő: A burgonya elfajzása — megdőlt elmélet.* — *Dr. Schafarzik Ferenc* műegyetemi tanár a budapesti Dunapart büszkeségének, a *Szent Gellért-hegység földtani múltját és jelenét*, az aljánál sorakozó hőforrásokat ismerteti. Ugyanesak az ő tollából ismerjük meg a *hajduszoboszlói mélyfúrás történetét és földtani viszonyait, dr. Dalmady Zoltán* pedig e nagy kincs orvosi használhatóságát ismerteti. — A földtan köréből még *dr. Mauritz Béla: Délafrika platina telepei* nek felfedezéséről, *dr. Ferenczi István: A Szentorin vulkán 1925. évi kitöréséről* ír, mint aktualis földtani eseményről.

Dudich Endre: Látogatás a Nápolyi Zoologici állomás-on című cikke olvasása közben magunk előtt látjuk Kolozsvár és az egész magyar tudományos világ büszkeségét: boldogult *dr. Apáthy István* egyetemi tanárt, akiről a zoologiai állomáson a legnagyobb szeretettel és megbé-

csüléssel emlékeznek meg. — *Dr. Lengyel Béla: A fizika és kémia múltja és jelene, dr. Császár Elemér: A fényelektromos jelenség és dr. Kieselbach Gyula: A kémiai ipar mérgezési veszélyei és elhárításuk* című értekezéseikben a fizika és kémia időszerű kérdéseiről tájékoztatják az olvasókat.

Varga József: Asványolajtermékek helyettesítése szénolajokkal és mesterséges úton előállított anyagokkal és Bodócs István: A benzín pótlása burgonyaszesszel című közleménye a világhatalmak érdekköreinek központjában álló nyers petróleum termékeinek pótlásával foglalkozó kutatásokat ismerteti. — A Magyarországon mind nagyobb tért hódító rádió népszerűsítéséről *Mende Jenő: Rövid hullámhosszak a rádióban, Hajós Antal: A rádió családja* és *dr. Koren Dénes: A Karolus-féle rádióképtelegrafia* ismertetésével gondoskodnak. — *Dr. Vuk Mihály: Borbetegségek és borhibák* ról szóló közleménye mutatványt közöl a Társulat kiadásában közelebbről megjelenő: *Az élelmiszerek kémiai technológiája* című művéből.

Az embertan mezejéről *dr. Bartucz Lajos* a magyar faj fáradhatatlan kutatója: *A tudományos fajkutatás* ról közli a legfontosabb tudnivalókat.

Az orvostudományi cikkek gazdag sorozatából *dr. Somogyi Zsigmond: A napfürdő és fény hatása az emberi szervezetre, dr. Jendrássik Jenő: Az angolkór-ellenes vitaminról, dr. Marikószky György: Orvosi tisztaság — polgári tisztaság, dr. Szilády Zoltán: Újabb malária eseteink és a szunyogirtás, Székely Salamon: A tej mint betegek tápláléka* című értekezéseket emelem ki, mint legfontosabbakat. — *Dr. Torday: Az anyatej jelentőségéről* a magyar anyáknak ad szívhez szóló utasításokat.

Dr. Szilber József: Eszaksarki repülés és az időjárás ról ír és Amundsen északsarki expedíciójával kapcsolatban ismerteti a

meteorológiai megfigyelések jelentőségét az ilyen vállalkozásoknál. *Bogdánffy Ödön: A cierva-t*, Juan de la Cierva spanyol feltaláló új típusú csavarszárnyas repülőgépét mutatja be írásban és képekben.

A nagyobb értekezések mellett állandó rovatai a *Közlönynek: Apró közlemények, Magyarország időjárása, A csillagos ég, a Levélszekerény-ben* a tudósítások kisebb természettudományi hírei, a *Feleletek*, melyekben a tagok a beküldött kérdésekre a legkiválóbb szakemberektől kapnak válaszokat. Ezek egészítik ki a gazdagon illusztrált folyóiratot és teszik valóságos kincsesházává a természettudományi ismereteknek.

Megjegyezzük e mellett még azt is, hogy a Társulat rádiószakosztályt alakított, népszerű természettudományi estélyein az időszerű természettudományi kérdéseket ismertette, a természeti tünemények megfigyeléséről 7 vetített képes előadást tartott. Az évenként 4 számban megjelenő Pótfüzetekben, szakközleményekben a természettudományok haladásáról számol be. Az általa kiadott könyvek sorában az idén *Molisch Hans: Növényéletten különös tekintettel a kertészetre* című könyvet juttatja tagjai kezébe. El kell ismernünk, hogy a Királyi Magyar Természettudományi Társulat olyan fontos kultúrmissziót teljesít, amelyenél kevés állam dícsékedhetik.

Dr. Tulogdy János.

UNITARIUS SZÓSZÉK. XX. kötet. 1—4. sz. Szerkeszti: *Balázs András*. Kiadja az Egyetemes Unitárius Lelkéször. Odorheiu-Székyudvarhely, 1926.

A múlt év szeptember első napjaiban az unitárius theologiai akadémia tanárai egy néhány vidéki pap közreműködésével Székelykeresztúron lelkészi továbbképző tanfolyamot tartottak. Az ott elhangzott egyházi és belmissziói beszédeket és tudományos előadásokat tartalmazza ez a testes kötet.

Címéről itélve azt gondolhatnók, hogy csak az unitárius papokat, legfeljebb az unitárius híveket érdeklik az ott elhangzottak. De végigolvasva a kötetet, azt állapítottam meg magamban, hogy ennek a kötetnek ez a cím nem eléggé alkalmas. Vanak benne olyan kérdések, melyeknek tárgyalása nem templomi szószékbe való, de vannak olyan kérdések is, melyek nemcsak az unitárius embert, hanem általában minden nyitott szemű, a kor felvetődő problémáival elfogulatlanul foglalkozó gondolkodót is érdekelhetik. Az olvasó betekintést nyer abba a végrevalahára mind tudatosabbá váló belső, lelkeket építő és ébresztő missziói munkába, amelyet a háború előtti békés egyházi élet céltévesztő árama elhanyagolt, teljesen figyelmen kívül hagyott. Örvedetes bizonyítéka ez a kötet, ennek az előadásai annak a ráeszmélésnek, hogy az egyháznak nem egyedüli és kizárólagos hivatása az egyházi közigazgatás esikorgó kerekének kenegetése s napról-napra lélek nélkül való gépies továbbítása. Nem, az egyház ráeszmélt végre abból a fogalmából szükségképen folyó legsajátosabb hivatására, mely az alvó lelkek öntudatos ébresztő pásztori munkájában áll. Áll ez nemesak a kiesi unitárius egyházra, hanem általában az erdélyi magyar egyházakra is. Mint a ráeszmélésnek a jelét üdvözljük e kötetet.

Imákat, bibliamagyarázatokat, beszédeket és gyakorlati dolgozatokat olvasunk e kötetben, de olvasunk tudományos dolgozatokat is. Egyik ilyen tanulmány a *Gálfi Lőrinc* theologiai tanáré: *Krisztustan a XX. században*. A Jézus történelmi személye egyike a világirodalom ama problémáinak, melyek nemesak a szakember, hanem a művelt közönség gondolkozását is foglalkoztatják. Gálfi Lőrinc tanulmánya bevezet minket abba a gondolatkörbe, melyből napjaink orthodox és liberális vallásos gondolkodói ezt a problémát tekintik és megítélik. Csodálatos, minő ellentétes meg-

ítéléseket bír meg a Jézus-probléma. Kezdve azon, hogy Jézus valósággal nem élt, hanem alakja a mitoszokat teremtő fantázia elkotása és tovább menve addig a felfogásig, hogy Jézus nem tökéletes emberi eszménykép, mert nem volt kellő tanultsága, látóköre korlátolt, osztozott kora tévedéseiben, hitte környezete babonáit és még erkölcsi tanításai is sok tekintetben alapos kifogás alá eshetnek s végezve a jobb száruyon azzal a nézetvel, mely őt emberi mivoltából felemelve az Istenség lényegét tevő eszmévé finomítja, a felfogásoknak és véleményeknek olyan csodálatos tömegével, ellentétéivel és ellentmondásaival találkozunk, amely ámulatra ragad s lesznek olvasók, kikben visszatetszést szülnék. Hallottunk is olyan megjegyzést, hogy nem szerenesés és nem építő a Jézus-probléma legújabb történeti fejlődésének ismertetése. Nem osztozunk ebben a nézetben. Az ilyen kutatásokat nem szabad s nem is lehet eltitkolni, sőt meg kell ismertetni. Fontos és elhatározó az, hogy a problémára tartozó kutatásokat megfelelő vezetés és magyarázat mellett ismerje meg az olvasó vagy hallgató. Ezt a magyarázatot, a különféle felfogások értékelését — ha néha röviden és szükségzavuan is — megadja a tanulmány írója.

A modern vallásbölcselet problémái c. tanulmány dr. Varga Béla theologiai tanártól a kötet legértékesebb dolgozata. Korunk egyik nagy lendülettel művelt probléma-világába vezet be, midőn a vallásbölcselet különböző irányait ismerteti. Mint jó vezető, ismeri a vidék és táj minden sajátos értékét, de a nehézségeket is, melyeken átkalanzol. Alapos filozófiai iskolázottságával biztosan vezet, mert minden felbukkanó felfogásra megvan a saját maga jól kialakított nézete és véleménye s ismeri a problémákkal határos és vonatkozásban álló kérdéseket is. Állásfoglalása nem egyszer hív ki ellentmondást, amikor pld. a vallás szubjektív és objektív eleme között az előbbi

hátrányára az utóbbit — meggyőződésünk szerint — túlbecsüli. De részletes fejtegetésekbe nem bocsátkozunk, mert nincs rá helyünk s mert az elejétől végig világos tervvel megszerkesztett tanulmányt szinte ismételnünk kellene. Aki a mai vallásbölcselet legnehezebb kérdéseiről általános tájékoztatást óhajt, annak nem tudnánk magyarázatot ajánlani Varga dr. tanulmányánál.

Dr. Kiss Elek az őtestamentum páratlan nemzeti küzdelmeinek fenséges példáit tárja a papság elé, melynek fanatizmusra van szüksége, hogy a faj vallás-erkölcsi és kulturális értékeit szolgálhassa, védelmezhesse és fejleszthesse. Másik előadásában meg azt a gondolatát fejti ki, hogy a ma még pályában élő összehasonlító vallástudomány az unitárius szellemet a legsajátosabban és szükségképen igazolni fogja. *Csifó Salamon* theologiai tanár a kereszténység kifejlődésének főbb változásait tárja fel az első század végéig. *Dr. Boros György* egyik dolgozatában az unitárius gondolat mult százévi amerikai fejlődéséről ad vázlatos képet, másik dolgozatában gyakorlati tanácsokat ad a lelkész-kedő papságnak. Értékeinket aggodalmasan féltő szívből meleg hangon és teljes meggyőződésből erednek e szavak: „Az a kultúra ami be van vésve Erdély köveibe, fáiba, ami jelleget adott annyi ezer falunak, azok a vadrózsák, melyek a nép ajkán fakadtak, azok a színek és vonalak, amelyek a kapuféltől a mestergerendáig mindent díszbe vontak, egy teremtő lélek szülőltéi. Ha ez a lélek kivonulna innen! . . .“

Nem, ennek a léleknek nem lehet, nem szabad innen kivonulnia. Erről kell tennie az olyan lelkes és céltudatos munkának, amelynek a szelleme e könyv lapjairól felénk száll. Mert, aki ma az egyház kebelében lelkes és hivatásos munkát végez, az a magyar kultúra ügyét veszi fel.

Dr. Gál Kelemen.